

A tanulmány első publikációja:

Szabó Ferenc János: „Egy nagyvonalú zongorista. Jevgenyij Koroljov Budapesten” *Muzsika* LVII/3 (2014. március): 2–6.

Szabó Ferenc János:

Egy nagyvonalú zongorista Jevgenyij Koroljov Budapesten

Jevgenyij Koroljov 2014 januárjában másfél hétig Budapest vendége volt. Nagy érdeklődés előzte meg két koncertjét, különösen az első, zenekari estét, melyen Mozart és Bach egy-egy zongoraversenyét adta elő. Az elmúlt évszázad budapesti vendégszerepléseinek hangulatát idézte a hír, hogy „a nagy érdeklődésre való tekintettel” ezt a koncertet meg is kellett ismételni, azaz a második estét megelőzően nyilvános főpróbát hirdetett a Concerto Budapest. Koroljov partnere mindkét koncertjén Keller András volt, először a Concerto Budapest karmestereként, másodszor pedig a Keller Vonósnégyes primáriusaként. A két hangverseny között pedig a zongoraművész mesterkurzust tartott a Zeneakadémia hallgatói számára Johann Sebastian Bach billentyűs műveiből a Régi Zeneakadémia Kamaratermében.

Mesterkurzusa és hangversenyei is rendkívül szívélyes muzsikusról tettek tanúbizonyságot. Annak ellenére, hogy mindenfelől azt híresztelték, Koroljov nem szereti az interjúkat, a mesterkurzus másnapján hosszabb beszélgetésre tudtam őt invitálni, pontosabban szólva ő hívott meg hotelszobájukba, ahol felesége teával kínált, s a zongoraművész nagy kedvvel mesélt tanáraitól, az orosz zongoristaiskoláról, a tanításról, a magyar zeneszerzőkről és saját magáról.

– *Egykori zongoratanárai – Heinrich Neuhaus, Maria Jugyina, Lev Oborin és Lev Naumov – között a huszadik század legnevesebb orosz zongoraművészeit és pedagógusait találjuk. Hogyan emlékszik rájuk? Milyen emlékei vannak a velük töltött tanulóévekről?*

– Tanáraink mind egészen különböző személyiségek voltak, s magam is különbözőképpen tanultam náluk. Jugyinánál és Neuhausnál például nem vettem részt hivatalos oktatásban. Őket még gyermekkoromban ismertem meg, ingyen tanítottak engem, talán szimpátiából. Első zongoratanárom, Anna Danyilovna Artobolevszkaja jó barátságban volt sok zenésszel, neki köszönhetem, hogy eljutottam hozzájuk. *(Artobolevszkaja (1905–1988) a szovjet zongoraoktatás egyik legfontosabb alakja, több világhírű orosz zongoraművész tanára. Kifejezetten híres a kisgyermekkel való zongoratanári munkásságáról. – SzFJ)*

Tizenkét éves lehettem, és voltam olyan merész, hogy már ennyi idősen Beethoven op. 101-es szonátáját tanultam. Artobolevszkaja ezt valószínűleg szórakoztatónak találta, s bemutatott Neuhausnak. Előjátszottam neki, nagyon barátságos volt. Ettől kezdve magánórákra mehettem hozzá. Neuhaus világot látott ember volt, Bécsben és Berlinben is tanult. Rendkívül jól képzett, művelt volt, különösen a művészetekben, de például a filozófiát is jól ismerte. A növendékekben a világ iránti érdeklődést akarta felkelteni. Úgy vélte, hogy a kultúrában minden összefügg, minden összekapcsolódik – ebben egyébként igaza is van –, tehát a növendék fantáziáját akarta felébreszteni, illetve fejleszteni. Tisztán technikailag nem sokat mutatott. Nem is voltak igazán jó zongoristakezei, őt inkább csodálatos muzsikusként mondanám. Az óráit mindig nagyon érdekesnek és inspirálónak találtam.

Egészen más személyiség Maria Jugyina. Őt is még gyermekként ismertem meg. A tanárnőm, Artobolevszkaja, tizenkét vagy tizenhárom éves koromban elküldött hozzá, de

egyedül: élelmiszereket küldött neki. Jugyinának semmire se volt ideje, még arra sem, hogy bevásároljon. Gyakran szinte éhezett emiatt. A tanárnőm nála tanult még a húszas években, a leningrádi konzervatóriumban, nem volt nagy a korkülönbség köztük, különösen nem számított nagynak a hatvanas évek elején, amikor én ismerhettem őket. Artobolevszkaja igyekezett, hogy minél többet segíthessen egykori tanárának. Jugyina pedig nagyon önféjű és büszke volt, s ha valaki ennivalót vitt neki, ő inkább leszidta. De a gyerekeket sosem. A gyerekeket nagyon szerette, hiszen nem lehetett saját gyermeke, egyáltalán nem alakult szerencsésen a magánélete. A vőlegényét elvesztette a háborúban, és később sem ment férjhez. A tanárnőm tehát elküldött hozzá, s ő nagyon barátságosan fogadott, beszélgetni kezdett velem. Megkérdezte, ki a kedvenc zeneszerzőm, erre én azt feleltem: Bach. Mire ő: „ó, hát nekem is Bach a kedvenc zeneszerzőm!” Már gyermekként is magázott. Megkérdezte, hogy tudok-e valamit játszani Bachtól, vagy más zeneszerzőtől. Elmondtam neki, hogy miket tanulok éppen az iskolában: etűdöket, klasszikus szonátát. Erre ő ezt mondta: „amikor maga Bachot tanul, nem tanulhat semmi mást mellette”. Felajánlotta, hogy játsszak neki elő. Elképedtem, mert a tanárnőm erről semmit sem tudott. Jugyina csak ezt válaszolta: „ne aggódjon, nem mondjuk el neki, ez a mi titkunk marad”. Játsoztam neki, s később többször is zongoráztam nála.

Lev Oborin sokkal inkább zongorista volt, mint Neuhaus, mondhatni, született zongorista, hihetetlenül tehetséges és természetes művész, talán a legtehetségesebb a tanáraink közül. Ugyanakkor érdekes módon hiányzott belőle az ambíció, nem volt eléggé becsvágyó. Nagyon jól indult a pályája, tizenkilenc évesen megnyerte a varsói Chopin-versenyt, akkoriban egészen nagy karriert csinálhatott volna, de nem tett érte. Úgy vélem, inkább egy amolyan kényelmes, oroszos életre vágyott. Igazából megértem őt... Legtöbbször nem a konzervatóriumban jártam nála, hanem otthonában, ahol sokkal több ideje jutott a növendékekre. Elkezdett beszélni, s egy ilyen beszélgetés akár egy-másfél óráig is eltartott. Gyakran előfordult, hogy mindössze tizenöt-húsz percet játszottam az óra végén, a játékomhoz pedig csak néhány megvilágító erejű megjegyzést fűzött, röviden, nem túl aprólékosan. Akkoriban nem voltam biztos benne, hogy ez nem túl kevés-e, később fogtam csak fel, hogy ezekben a beszélgetésekben mennyi tanítás volt. Mesélt különböző előadóművészekről, akikkel együtt játszott, például Bruno Walterről vagy David Ojsztrahról. Illetve zeneszerzőkről: Sosztakoviccsal például igen közeli barátságban voltak. Valóságos élő zenetörténet volt. Mialatt valamiről mesélt, az embert olyasféle érzés kerítette hatalmába, amit nem lehet definiálni, pedig nagyon fontos – nem is a mesterség, hanem inkább a zene szempontjából. Most már nagyon hálás vagyok neki ezekért a beszélgetésekért. Egészen csodálatosak voltak, sokat kaptam belőlük, mint ember és mint muzsikos is. Talán zongoristaként kevesebbet tanultam tőle, de még úgy is. Hihetetlenül természetesen zongorázott. Mindig az igazságot kereste a művészetben – ez talán az összes orosz zongoristára igaz –, sosem akarta becsapni a hallgatóságot. Undorodott a teatralitástól, s ez mindig nagyon tetszett nekem, magam is undorodom „saját tevékenységünk” teatralizálásától.

Lev Naumov csak rövid ideig tanított zongorára. Ő is remek, fantáziadús és tehetséges muzsikos volt, de sosem koncertezett. Az idegrendszere tette alkalmatlanná erre. Mivel zeneszerzéssel is foglalkoztam, Artobolevszkaja tízéves koromban Naumovhoz küldött, ő tanított nekem összhangzattant, analízist és zeneszerzést. Így kezdődött az ismeretségünk, s amikor Oborin meghalt, Naumovnál folytattam a zongoratanulmányaimat, a posztgraduális képzést is nála végeztem. Miután befejeztem a tanulmányaimat, megkérdeztek, szeretnék-e saját osztályt, vagy inkább asszisztens szeretnék lenni Naumovnál, vagy az akkori híres zongoraművésznél, Jevgenyij Malinyinnál. Inkább az asszisztensség mellett döntöttem, mert úgy gondoltam, hogy úgysem maradok sokáig a Szovjetunióban. S akkor már Naumovot választottam, hiszen őt sokkal régebb óta ismertem. Én lettem az első asszisztense.

– *Véleménye szerint mekkora a befolyása a tanárnak a növendékre?*

– A fiatalokra nagy befolyással lehet egy tanár, de csak közvetve, a személyisége által. Ha a tanár emberileg, zeneileg, esetleg pianisztikusan is nagy személyiség, akkor van kisugárzása, és a növendék anélkül, hogy észrevenné, átveszi azt. Ez fontos, hogy így legyen, mert csak így szerves folyamat. Lehet persze egészen máshogy is – bár én sose éltem át másképpen –, lehetséges, hogy egy ember, aki szakmailag nagyon jó, személyében egyáltalán nem érinti meg a növendékeket. Az ilyen tanítás úgy működik, mint a trigonometria, nem szerves. Jobban hiszek a kelet-ázsiai értelemben vett mester-tanítvány viszonyban és tanulási folyamatban. Persze azt, hogy én tanárként befolyásolom-e bármiben is a növendékeimet, egyáltalán nem tudom. De ezt nem is az én dolgom tudni.

– *Említette, hogy Naumovnál kezdetben zeneszerzést tanult. Fontosnak tartja, hogy egy előadóművész zeneszerzést is tanuljon?*

– Természetesen. Hiszen a zene egy egység. Komponálják vagy improvizálják – de az utóbbi is komponálás, csak éppen spontán. Nem tartom jónak, ha az előadóművészet teljesen elválik a zeneszerzéstől. Ez egészségtelen tendencia, mondhatni, „kinövés a zene testén”. Sokkal jobb, ha a muzsikuskoknak – nem szeretem az „előadó” szót, számomra kicsit ellenszenves, nevezzük inkább „játékosoknak” őket – fogalmuk van az élő zenei alkotómunkáról, arról, hogy valójában mi is egy kompozíció. Ezenkívül a zeneszerzés-tanulmányok segítik a formaérzékét, a zenei viszonyok felismerését, tehát magát az interpretációt is.

Persze a zeneszerzéshez másfajta tehetség is kell. Tanítható ugyan, de akiben nincs meg ez a tehetség, annak inkább kín. Kezdetben én is állandóan komponáltam. Aztán valamikor tizenhárom éves koromban elkezdtem érdeklődni az atonális zene iránt, szeriális műveket próbáltam írni, de ezt a Szovjetunióban nem nézték jó szemmel. Voltak emiatt konfliktusaim, aztán inkább már csak magamnak komponáltam. Később pedig felhagytam az egésszel. *(Napjainkban Koroljov zongoraátíratokat készít. – SzFJ)* De azóta is, amikor nem alszom, mindig megy a zene a fejemben, teljesen mindegy, hogy éppen olvasok, vagy bármi mást csinálok közben, leszámítva persze, ha valaki zenél körülöttem. Vagy más zeneszerzők műveit hallom, vagy saját zenét. Talán zeneszerző is lehettem volna, de manapság ez nagyon nehéz – ezt a fiamtól tudom, aki klasszikus zenét komponál.

– *Érez-e különbséget a zeneszerzést is tanult, és a zeneszerzést nem tanult „játékosok” között?*

– Manapság sajnos nagyon ritkán találkozni olyanokkal, akik mindkettőt végzik, ugyanakkor már az is feltűnő, hogy kinek hogyan működik a zenei gondolkodása. Lehetséges, hogy valaki nem komponál, nem igazi zeneszerző, mégis úgy gondolkodik, mint egy zeneszerző. Ezt a különbséget azonnal érezni lehet.

– *Ilyen tanulmányok után szinte önmagát adja a kérdés: miként jellemezné az orosz zongoristaiskolát – illetve létezik-e egyáltalán orosz zongoristaiskola?*

– Az orosz zongoristák nagyon különbözőek, nem csak a személyiségükben, hanem a zongoratechnikájukban is. Gondoljunk csak Szofronyickijra, Jugyinára, vagy Neuhausra, Oborinra, netán Richterre, Gilelszre! Később talán megjelent némi uniformizálódás, de nem nagy mértékben. Még az én időmben is sok fiatal zongorista akadt, aki egészen különböző módokon zongorázott, és nem csak a személyisége miatt. Sokáig úgy éreztem, hogy valójában nincs is „orosz zongoristaiskola”. Később aztán arra jutottam, hogy az orosz zongoraművészekben egyfajta szabadság a közös pont. Nem mondanám anarchiának, inkább nagy szabadságnak. Metodikailag pedig az, hogy már kisgyermekkorban nagyon komolyan foglalkoznak a zongoristákkal, megtanítják őket a szakmára, anélkül, hogy – mint azt mások gondolják – idomítanák őket. Én magam sosem éreztem, hogy idomítanának. Természetesen

tanítanak, természetes játékmódra. És már a gyermekek tanulnak szolfézst, formatant, zeneelméletet – fiatalon és alaposan.

– *Lehet-e esetleg valamilyen tipikus repertoárról beszélni az orosz zongoristák esetében? S ennek fényében Ön hogyan alakította ki a repertoárját?*

– Korábban, az én időmben jellemző volt, de talán most is az, hogy a fiatal muzsikuskok – főképpen a különleges tehetségek központi zeneiskolájában – nagyon széles spektrumú képzettséget kapnak. Érthető módon nagyobb hangsúlyt kap az orosz, illetve az úgynevezett szovjet zene, Prokofjev, Sosztakovics, a huszadik századi zeneszerzők. De a legnépszerűbbek mindenekelőtt Csajkovszkij, Rahmanyinov és Szkrjabin. S mivel az ő zongoraversenyeik nagyon gyakran elhangzanak koncerteken, mindenki úgy gondolja, hogy ezeket fontos megtanulni, hogy versenyen vagy kínálókozó koncertlehetőség esetén eljátszhassák, s ezzel akár beindulhasson a karrierjük. Én viszonylag hamar letudtam ezt a repertoárt, azután már nem volt érdekes számomra. Soha többet nem játszottam a Csajkovszkij-koncertet, vagy Rahmanyinov Harmadik zongoraversenyét, amit még az iskolában tanultam. De igaz ez akár a Liszt-szonátára, vagy az Appassionatára is.

Később egészen más zenék, különösen a régizene iránt érdeklődtem: a gregoriántól Bachig. Ez többnyire vokális muzsika, semmi köze a zongorához. S a modern zene is érdekelt. Az általános zongoristarepertoár nem feltétlenül az én világom. El tudnám játszani, de valójában nem szeretném. S egész életemben bár halk szavú, de nagyon makacs ember voltam, s mindig azt akartam játszani, amit szeretek.

– *A repertoárján szerepelnek Bartók és Kurtág művei, illetve átiratai, továbbá személyes munkakapcsolatban állt Ligeti Györggyel. Mi az, ami Önt megfogja a magyar zenében?*

– A magyar zene számomra ugyanúgy fontos része a zeneirodalomnak, mint a német, francia, orosz zene. A 19. századi magyar zenét nem ismerem annyira, kivéve persze Lisztet. Nagyon tiszteltem Liszt Ferencet, de azt kell mondanom, hogy zongoristaként a kései darabok kivételével nem igazán érdekel az ő világa. Ami viszont a 20. századot illeti, úgy gondolom, hogy Magyarország nagyon szerencsésnek mondható. Bartók, Kodály, Ligeti és Kurtág mind elsőrangú zeneszerzők. Bartókot, Ligetit és Kurtágot szívesen játszom, s nem csak tiszteletet ébresztenek bennem, hanem nagyon szeretem is a műveiket.

Bartóktól a zongoraversenyeket és a két zongorára és ütőkre írt Szonátát játszottam gyakran, valamint néhányszor a Mikrokozmosz 5. és 6. füzetét. Néhány kisebb darabot is, például a Bagatellekből, de a Szonátát sajnos nem. Kurtágtól pedig a feleségemmel játszottunk néhány darabot a Játékokból. Valószínűleg többet is meg fogunk még tanulni a sorozatból együtt, de akár a szólódarabokból is felveszek néhányat a repertoáromba. A Játékok tételei nagyon tetszenek, rendkívül jó művek, sajnos nem könnyű beépíteni a megszokott koncertprogramokba. Pedig nem tudnék egyetlen más zeneszerzőt sem mondani, aki olyan hihetetlenül életteli, beszédes és eredeti zenét ír, mint Kurtág, számomra ő a legnagyobb élő zeneszerző. Bartók, Ligeti és Kurtág zenéjében talán a gondolkodásuk tisztasága közös. És egyfajta sűrítés: nem írnak le egy fölösleges hangot sem. Nagyon szigorúak, érzelmileg nem kicsapongók, inkább rendkívül mélyek, s egyáltalán nem szárazak – minden formai tökéletesség ellenére sem.

Az élet úgy hozta, hogy Ligeti György szimpatikusnak talált engem. Valamikor megvette a Kunst der Fugéból készített CD-met, s azután háromszáz példányt rendelt belőle, s mindenhol ezt adta ajándékba. Később meghívást kaptam egy kuhmói fesztiválra, ahol Bach, Beethoven és a Le sacre du printemps négykezes átirata mellett az ő darabjait is játszanom kellett. Néhány etüddöt – akkoriban ezek még újak voltak – és néhány darabot a Musica ricercatából. Később tudtam csak meg, hogy ezt is ő intézte el. Egyszer csak kaptam egy telefonhívást, hogy nem akarom-e előjátszani a zeneszerzőnek a műveket. Természetesen igent mondtam, s

így ismertem meg őt. A közös munka során nagyon szigorú, nagyon pontos volt, és ezért hálás is vagyok neki.

Szubjektív utószó

Jevgenij Koroljov láthatóan jól érezte magát Budapesten. Koncertjein nem zárkózott el a ráadásoktól, 64 évesen is fürgén járt-kelt a Zeneakadémia felújított Nagytermének színpadán. Mesterkurzusán, melyet 16-tól 20 óráig hirdettek meg a Régi Zeneakadémia kamaratermében, 20 óra 55 perckor még belekezdett a G-dúr francia szvit Bourrée-jába, hogy rendbe tegye egy tehetséges zeneakadémista kissé kócos interpretációját. Felesége elmondása szerint mindketten el voltak ragadtatva Magyarországtól, egyrészt a magyar nyelvtől, amit szerinte lehetetlen tökéletesen megtanulni, másrészt a magyar kultúra múltjától, illetve a magyar koncertközönségtől.

Koroljov rendkívül udvarias művész. Zenekari koncertjén feltűnt, hogy szinte előzékenyen előre akarta engedni a színpad bejáratánál a karmester Keller Andrást, a zenekar felé is meghajolt, sőt a mű eljátszása után először a lapozóval fogott kezét. A mesterkurzuson türelmesen foglalkozott a Zeneakadémia zongorista növendékeivel, különösen élvezte, amikor anyanyelvén, oroszul taníthatta az egyik hallgatót. Zongorázása valóban mentes mindenféle teatralitástól: szinte mereven ül a zongoránál, a felsőkarja majdhogynem mozdulatlan zongorázás közben. Nehéz megmondani, miben rejlik sikerének titka. Bennem a koncerteken és a mesterkurzuson is leginkább az intenzív hangképzés iránti igénye keltett jó benyomást, merev testtartása ellenére is minőségi hang töltötte be a Zeneakadémia nagytermét. A zongorahang szerelmesei igazán boldogok lehetnek, hogy másfél hét alatt ennyit zongorázott Budapesten Jevgenij Koroljov.